

Jerry A. Fodor και Jerrold J. Katz

Φιλοσοφία τῆς γλώσσας και γλωσσολογία

Τόν τελευταῖο καιρό προβλήματα' ἀπ' τήν παράδοση τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσας ἀντιμετωπίζονται μέ θεωρίες και μεθόδους τῆς ἐμπειρικῆς γλωσσολογίας. Για νά δικαιολογηθεῖ ἕνας νέος δρόμος τοῦ εἴδους αὐτοῦ πρέπει νά δειχτεῖ πώς οἱ τρέχουσες ἀπόψεις εἶναι ἀνεπαρκεῖς και πώς οὔτε ἡ τροποποίησή τους μπορεί νά ἱκανοποιήσει. Γι' αὐτό τό λόγο θά ἐξετάσουμε τίς δύο πρόσφατες σχολές τῆς νεώτερης φιλοσοφίας τῆς γλώσσας, τόν θετικισμό και τή φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας (ordinary language philosophy (1)) και θά αἰτιολογήσουμε γιατί δέν ἔχουν δώσει ἱκανοποιητικές λύσεις στά παραδοσιακά προβλήματα, οὔτε ἔκαναν κατανοπή τήν οὐσία τῆς γλώσσας και ἀκόμη γιατί κάθε προσπάθεια συγκερασμοῦ τῶν δύο σχολῶν για μία χρήσιμη φιλοσοφία τῆς γλώσσας εἶναι καταδικασμένη νά ἀποτύχει ἀφοῦ εἶναι ἀσυμβίβαστες οἱ βασικές τους παραδοχές.

"Ἄν δεχτεῖ κανεῖς τά ἐπιχειρήματα αὐτά, τότε ἡ ἀναγκαιότητα μιᾶς νέας ἀφετηρίας γίνεται φανερή. Δέν προκύπτει βέβαια ἀπ' αὐτά μόνο πώς πρέπει ν' ἀκολουθηθεῖ ὁ δρόμος πού προτείνεται ἐδῶ. Ἰσχυρίζομαστε ὅμως πώς ὁ θετικισμός και ἡ φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας ἀπέτυχαν ἀκριβῶς γιατί δέν ἔθεσαν σά βάση στή φιλοσοφική

θεώρηση τῆς γλώσσας τίς θεωρίες καί μεθόδους τῆς γλωσσολογίας. Γιά νά αἰτιολογήσουμε τόν Ισχυρισμό αὐτό καί νά δικαιολογήσουμε ἔτσι τή δική μας ἀντίληψη μιᾶς φιλοσοφίας τῆς γλώσσας, ὀφείλουμε νά παραπέμψουμε στά συμπεράσματα τῆς γλωσσολογίας (2).

Ἡ φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας καί ὁ θετικισμός ἀνάπτυξαν ἔννοιες γιά τήν οὐσία καί τή μελέτη τῆς γλώσσας, πού μεταξύ τους εἶναι ἀσυμβίβαστες. Οἱ θετικιστές ὑποστηρίζουν πώς ἡ δομή μιᾶς φυσικῆς γλώσσας ἀποσαφηνίζεται μέ τή βοήθεια τῆς ὁμοιότητάς της μέ ἕνα λογικό σύστημα καί προτείνουν νά μελετηθοῦν οἱ φυσικές γλώσσες κατασκευάζοντας συστήματα λογικιστικῆς. Οἱ φιλόσοφοι τῆς κοινῆς γλώσσας ἀμφισβητοῦν πώς ἕνα λογικιστικό σύστημα μπορεῖ νά περιλάβει τόν πλοῦτο καί τήν πολυπλοκότητα μιᾶς φυσικῆς γλώσσας. Ἡ γλώσσα, σύμφωνα μέ τή γνώμη τους, εἶναι μιά πολυπλοκότερη μορφή κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς καί πρέπει νά ἐρευνηθεῖ μέ τή βοήθεια μιᾶς λεπτομερειακῆς ἀνάλυσης μεμονωμένων λέξεων καί ἐκφράσεων. Οἱ θετικιστές πάνε δηλαδή νά τονίσουν πώς εἶναι ἀναγκαῖα μιά ὀρθολογιστική ἀναδόμηση καί ἀνακατασκευή, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου οἱ φιλόσοφοι τῆς κοινῆς γλώσσας ἐπιμένουν ἀνένδοτα στή δεδομένη γλωσσική χρήση.

Τό ἀσυμβίβαστο αὐτό ἔχει τίς συνέπειές του. Μιά τεχνητή γλώσσα, ἕνα λογικιστικό σύστημα, καθορίζεται πλήρως ἂν ἔχουν δοθεῖ οἱ κανόνες σχηματισμοῦ καί μετασχηματισμοῦ, τά νοηματικά του αἰτήματα καί οἱ κανόνες ἀναφορᾶς πού δίνουν ὀνομασίες γιά τίς ἐκφράσεις τοῦ συστήματος, καθώς καί ὅρους γιά τήν ἀλήθεια τῶν προτάσεών του. Ἄν λοιπόν ἡ θεωρία τῆς γλώσσας εἶναι ἀπομίμηση ἑνός λογικιστικοῦ συστήματος, τότε συνάγεται ἀπ' τήν ἀρχή πώς ἡ γλώσσα ἐξυπηρετεῖ κυρίως τόν σχηματισμό ἀληθινῶν προτάσεων. Ἀντίθετα, οἱ φιλόσοφοι τῆς κοινῆς γλώσσας ἔχουν ἐπαναλάβει μέ ἔμφαση πώς ἡ φύση τῆς γλώσσας παρανοεῖται, ὅταν ἐκλαμβάνει κανεῖς γιά οὐσία της μιά μόνο λειτουργία της, π.χ. τόν σχηματισμό προτάσεων, ἀγνοώντας ἔτσι καί ἀφήνοντας ἀνεξήγητη τήν σημαντικότερη ἰδιότητά της νά πολλαπλασιάζει ἀπεριόριστα τίς δυνατές χρήσεις της.

Σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο ἀνάλυσης φαίνεται καί πάλι τό ἀσυμβίβαστο ἀνάμεσα στό θετικισμό καί τή φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας. "Ἐνα ἀποφασιστικό κίνητρο γιά νά συγκροτηθοῦν τεχνητές γλώσσες εἶναι ἡ ἐπιθυμία νά ἀποκλειστεῖ ἡ ἀσάφεια, ἡ ἀνακρίβεια καί τό πολυσήμαντο τῶν γλωσσικῶν ὄρων (3). Ὁ φιλόσοφος ὅμως τῆς κοινῆς γλώσσας σέ καμιά περίπτωση δέ θεωρεῖ ἀνεπιθύμητες τέτοιες ἰδιότητες. Ἀντίθετα ἀναγνωρίζει σ' αὐτές ἓνα οὐσιαστικό ρόλο: προσδίδουν στή γλώσσα τήν ἐκφραστική της δύναμη καί ἐπιτρέπουν νά ἐξακολουθεῖ ἡ συνεννόηση ἀκόμη καί στήν περίπτωση πού ἀλλάζει ἡ γνώση μας γιά τήν πραγματικότητα διατηρώντας σχετικῶς σταθερές τίς ἐννοιολογικές σημασίες. Ὁ Waisman (4) ὑποστήριξε τήν ἄποψη ὅτι ἡ «ἀνοικτή δομή» τῶν ἐννοιῶν ἐπιτρέπει νά ἐνταχθοῦν οἱ νέες πληροφορίες στή συνηθισμένη ὀρολογία, ἐνῶ αὐτή ἡ δυνατότητα θά ἀποκλειόταν, ἂν καθορίζαμε μέ ἀκριβῆ ὅρια τό πλάτος τῶν ὄρων. Ἄλλοι φιλόσοφοι τῆς κοινῆς γλώσσας καταλήγουν στό γενικότερο συμπέρασμα, πῶς μιά ἀκριβῆς περιγραφή γιά τή χρήση, τό νόημα ἢ τό πλάτος μιᾶς ἐκφρασης δέ θά ἐπίρεπε νά ἐπιδέχεται μιά αὐστηρή τυπολογική διάκριση ἐκεῖ, ὅπου, στήν πραγματικότητα, ὑπάρχουν μόνο ἀσαφεῖ ὅρια. Μιά πρόταση σάν αὐτή: «ὁ ἀριθμός τῶν κυμάτων στόν Ἀτλαντικό εἶναι πρῶτος ἀριθμός» δέν εἶναι ἀπό καμιά ἄποψη ἀληθῆς ἢ ψευδῆς, μιά καί δέν ὑπάρχουν οἱ συνθῆκες ἐκεῖνες πού θά ἦταν ἀναγκαῖες γιά τίς ἀπαραίτητες διαφοροποιήσεις. Ἄς συγκρίνει κανεῖς τήν παρακάτω παρατήρηση τοῦ Willgenstein:

Πῶς θά μπορούσαμε νά ἐξηγήσουμε σέ κάποιον τί εἶναι ἓνα παιχνίδι; Νομίζω πῶς θά τοῦ περιγράφαμε διάφορα παιχνίδια λέγοντάς του συγχρόνως: «αὐτά καί ἄλλα παρόμοια πράγματα τά ὀνομάζουμε παιχνίδια». Μήπως στόν ἄλλο μόνο δέν μπορούμε νά ποῦμε τί εἶναι ἓνα παιχνίδι ἐνῶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ξέρουμε κάτι περισσότερο; Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἄγνοια. Δέ γνωρίζουμε τά ὅρια, γιατί δέν ἔχουν καθοριστεῖ. Μποροῦμε, ὅπως εἶπαμε, νά καθορίσουμε ὅρια γιά ἓνα συγκεκριμένο σκοπό. Ἀλλά ἔτσι κάνουμε τήν ἐννοια χρησιμοποίησιμη; Καθόλου! Ἴσως μόνο γιά τό συγκεκριμένο αὐτό σκοπό, ἀλλά καθόλου γενικότερα. Ὅπως καί στήν περίπτωση αὐ-

του πού έκανε χρησιμοποιήσιμο τό βήμα σά μονάδα μήκους όρίζοντας ότι 1 βήμα = 75 έκ. (5). Δέν είναι μόνο σφάλμα νά θεωρούμε έκφράσεις τής κοινής γλώσσας σάν απόλυτα άκριβείς στή χρήση, τή σημασία ή τό πλάτος, είναι επίσης άσαφές πώς ένα συγκεκριμένο άκριβές νόημα μπορεί νά συνδεθεί μέ τή γενική άπαίτηση νά κάνει τίς έκφράσεις αυτές απόλυτα άκριβείς. Γι' αυτό συνεχίζει ό Wittgenstein μέ τούτη τήν παρατήρηση: «κι άν μου πείς πώς: καί πριν δέν ήταν μιά άκριβής μονάδα μήκους' σου άπαντώ: ώραία, τότε ήταν ανακριβής. "Αν καί μου όφείλεις άκόμη τόν όρισμό τής άκριβείας»(6). Τό χρέος αυτό φυσικά δέν μπορεί νά έξοφληθεί μέ έναν όρισμό τής «άκριβείας» πού θά μάς ανάγκαζε νά εφαρμόζουμε σέ κάθε περίπτωση όλες γενικά τίς δυνατές διακρίσεις. 'Απ' αυτό συμπεραίνει ό φιλόσοφος τής κοινής γλώσσας πώς ή άπαίτηση νά μήν είναι ποτέ ανακριβής προκαλεί τά έρωτήματα: πότε πρέπει νά σταματήσουμε; πότε μιά διάκριση είναι έπαρκώς άκριβής; άκόμη καί στήν περίπτωση πού κάτω από ειδικές προϋποθέσεις μπορεί νά έχουν βρεθεί τά όρια τής άκριβείας. Σύμφωνα μέ τούς φιλόσοφους τής κοινής γλώσσας θά πρέπει γενικά νά γίνονται μόνον εκείνες οι διακρίσεις πού υπάρχουν στή γλώσσα. "Ετσι φτάνει κανείς σ' ένα φυσικό όριο άκριβείας. 'Αλλά ένας όρισμός τής άκριβείας πού μάς αναγκάζει νά προχωρούμε όλο καί περισσότερο στή διαφοροποίηση, θά πρέπει νά φροντίσει για μιά γενική μέθοδο πού, απ' αυτήν ξεκινώντας, νά μπορεί κανείς ν' αποφασίζει πότε ή διαφοροποίηση είναι έπαρκής. Δεχτήκαμε πώς ό όρισμός αυτός δέ μάς οδηγεί σ' ένα φυσικό όριο ούτε μάς επιβάλλει οποιαδήποτε δυνατή διάκριση. "Ετσι δέν υπάρχει καμιά αιτιολόγηση για τό άν πρέπει νά σταματήσουμε κάπου πριν από τό ένα όριο χωρίς καν νά έχουμε φτάσει σ' άλλα.

Οι διαφορές μεταξύ θετικιστών καί φιλοσόφων τής κοινής γλώσσας έκφράζονται μέ τό διαφορετικό βάρος πού δίνουν σέ όρισμένα σημεία. Οι φιλόσοφοι τής κοινής γλώσσας άσχολοῦνται κυρίως μέ τή μελέτη τής χρήσης τών λέξεων, αντίθετα οι θετικιστές άσχολοῦνται πριν απ' όλα μέ τήν ανάλυση προτάσεων καί συμπερασμάτων. 'Η διαφορά αυτή δέν ανάγεται άπλώς

σέ μιά διαφορετική σειρά τῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων, ἀλλά ἀντικατοπτρίζει μίαν ἀντίθεση στούς ἐρευνητικούς σκοπούς. Ὁ φιλόσοφος τῆς κοινῆς γλώσσας μελετᾷ τή λειτουργία τῆς γλώσσας στή συγκεκριμένη χρήση της, ὁ θετικιστής ἐνδιαφέρεται γιά τή δομή τῆς λογικῆς σύνταξης τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας. Πίσω ἀπ' αὐτή τή διαφορά κρύβεται ἡ σύγκρουση δύο πεποιθήσεων, πού ἡ μιά δέχεται πώς ἡ γλώσσα εἶναι ἕνα διαρθρωμένο σύστημα πού διέπεται ἀπό δοσμένους κανόνες καί ἡ ἄλλη πώς τό νά μιᾷ κανεῖς γιά γλώσσα σημαίνει κατά βάθος νά μιᾷ γιά ἕνα ποικίλο καί ἀκαθόριστο σέ μέγεθος σύνολο ἀπό πράξεις τοῦ λόγου.

Οἱ δύο σχολές διαφέρουν λοιπόν στό εἶδος τῶν γλωσσολογικῶν μονάδων πού διαλέγουν γιά τίς ἀναλύσεις τους. Γιά τόν φιλόσοφο τῆς κοινῆς γλώσσας μιά γλωσσική θεωρία εἶναι κυρίως θεωρία τῶν λέξεων. Ἡ φιλοσοφία τῆς γλώσσας διαφέρει ἀπό τήν λεξικογραφία στήν τεχνική καί στίς μεθόδους, ὄχι ὅμως στούς στόχους. Ἀντίθετα γιά τόν θετικιστή μιά θεωρία τῆς γλώσσας εἶναι πρίν ἀπ' ὅλα θεωρία τῶν προτάσεων καί τῶν δομῶν τους. Ἀργότερα θά ἐπανέλθουμε σ' αὐτό τό σημεῖο. Ἐδῶ θά παρατηρήσουμε μόνο ὅτι ἡ διαφορά αὐτή περικλείει ὅλο τό πρόβλημα πού σχετίζεται μέ συστήματα τοῦ καθεστῶτος τῶν παραγωγικῶν κανόνων τῆς γλώσσας. Ἔτσι ἔχει ἄμεσα νά κάνει μέ τό παραδοσιακό πρόβλημα γιά τό πώς πρέπει νά περιγραφοῦν ἡ λειτουργία ἐκμάθησης τῆς γλώσσας καί ἡ γλωσσική εὐχέρεια.

Ἡ ὑπαρξη τοῦ βασικοῦ αὐτοῦ ἀσυμβίβαστου ἀνάμεσα στίς δύο σχολές τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας τῆς γλώσσας δέ θά ἀρκοῦσε γιά νά δικαιολογήσει ἕνα νέο δρόμο, ἂν μιά ἀπ' αὐτές εἶχε καταλήξει σέ συμπεράσματα πού θά μπορούσαν νά ἐξελιχτοῦν σέ μιά συστηματική καί πλήρη θεωρία τῆς γλώσσας. Θέλουμε ὅμως νά δείξουμε πώς τόσο ὁ θετικισμός, ὅσο καί ἡ θεωρία τῆς κοινῆς γλώσσας πέφτουν ἔξω στίς βασικές τους ὑποθέσεις γιά τήν οὐσία τῆς γλώσσας καί γιά τήν τεχνική πού ἀπαιτεῖται γιά τήν ἐπιτυχῆ σύνθεση μιᾶς θεωρίας. Συχνά στή φιλοσοφία οἱ παρατηρήσεις μιᾶς σχολῆς γιά τίς ἀνεπάρκειες τῆς ἀντίπαλης εἶναι ἐντελῶς ὀρθές. Ἄν τίς δοῦμε μαζί, τότε οἱ παρατηρήσεις καί τῶν δύο μᾶς δείχνουν γιατί

καί οἱ δύο σχολές σφάλλουν πάνω στό θέμα τῆς οὐσίας καί τῆς μελέτης τῆς γλώσσας.

Ὁ φιλόσοφος τῆς κοινῆς γλώσσας ἀντιτάσσει μέ τό δίκιο του στόν θετικιστή, πώς μιά τυποποίηση μπορεῖ τότε μόνο νά χρησιμεύσει σά θεωρία τῆς φυσικῆς γλώσσας, ὅταν ἡ δομή της ἀντικατοπτρίζει τή δομή τῆς γλώσσας. Ἀναγκαία εἶναι μιά θεωρία πού ἀπεικονίζει πλήρως τή δομική πολυπλοκότητα μιᾶς φυσικῆς γλώσσας κι ὄχι μιά θεωρία πού δείχνει τή σχετικά ἀπλή δομή μιᾶς αὐθαίρετα διαλεγμένης τεχνητῆς γλώσσας.

Τό ὅτι ἡ ἐκλογή ἑνός τεχνητοῦ συστήματος, ἀπ' ὅπου θά ἀπορρέει ἡ θεωρία τῆς γλώσσας, ὅ ἐ ν πρέπει νά εἶναι αὐθαίρετη, εἶναι γιά δύο λόγους σημαντικό. Πρῶτο, θεωρίες πού εἶναι κατασκευασμένες σύμφωνα μέ ἕνα αὐθαίρετα ἐπιλεγμένο σύστημα δέν μποροῦν νά ἀποτελέσουν αἰτιολογημένες θεωρίες μιᾶς φυσικῆς γλώσσας. Οἱ τεχνητές γλώσσες μποροῦν νά ποικίλουν πάνω στόν δομικό τύπο: μποροῦν νά κατασκευαστοῦν ἔτσι πού νά ἔχουν ὅποιαδήποτε ἐπιθυμητή ἰδιότητα (7). "Ἄν δέν ἐξεταστεῖ τί εἴδους δομή ἐμφανίζουν οἱ φυσικές γλώσσες, τότε δέν ὑπάρχει καμιά εὐλογη ἐπιλογή ἀνάμεσα στίς τεχνητές γλώσσες ὅπου θά μπορούσε νά θεμελιωθεῖ μιά συντακτική καί μιά σημασιολογική θεωρία. "Ἄν ἡ ἐπιλογή εἶναι αὐθαίρετη, τότε δέν ὑπάρχουν ἀποτελεσματικοί περιορισμοί γιά τήν οἰκοδόμησι τῆς θεωρίας ἐκτός ἀπ' τό ἀπλοϊκό αἴτημα ἡ θεωρία νά εἶναι τυπική καί ἐλεύθερη ἀπό ἀντιφάσεις. Ἄφοῦ ὅμως τό περιεχόμενο μιᾶς θεωρίας δέν ἐπιδέχεται ἐμπειρικούς περιορισμούς, τότε ὅλες οἱ τυπικά ἀντιφατικές θεωρίες ἰσχύουν ἐξίσου, ἀνεξάρτητα ἀπό τόν τρόπο πού ἀπεικονίζουν μιά φυσική γλώσσα.

Δεύτερο, δέν μπορεῖ νά περιμένει κανείς ἀπό ἕνα αὐθαίρετα ἐπιλεγμένο τεχνητό σύστημα τήν προώθησι λύσεων σέ σημαντικά προβλήματα φιλοσοφίας. Ἐπειδή εἶναι δυνατό νά κατασκευαστεῖ ἕνα τεχνητό σύστημα πού νά ἔχει τίς ἐπιθυμητές ἰδιότητες, μιά γλώσσα τεχνητή μπορεῖ νά οἰκοδομηθεῖ ἔτσι πού νά περιέχει κάθε δυνατή λύση γιά ἕνα πρόβλημα πού προκύπτει ἀπό τήν γλωσσο-

λογική ἢ φιλοσοφική ἀνάλυση μιᾶς φυσικῆς γλώσσας. Ἔτσι μποροῦν νά υπάρξουν τόσες τεχνητές γλώσσες, ὅσες διαφορετικές λύσεις υπάρχουν σέ ἓνα ἐξεταζόμενο πρόβλημα. Ἄν ἔχουμε κάνει αὐθαίρετη ἐπιλογή, τότε δέν μπορούμε νά ἰσχυριστοῦμε πώς κάποια ἀπ' τῆς τεχνητές γλώσσες ὁδηγεῖ στή σωστή λύση.

Ἄν καί κατ' ἀρχήν εἶναι σωστό ὅτι μιά τεχνητή γλώσσα μπορεί νά ἔχει ὁποιαδήποτε δομή θελήσουμε νά τῆς δώσουμε, οἱ θετικιστές διαμορφώσανε στήν πραγματικότητα τῆς τεχνητές γλώσσες τους σχεδόν ἀποκλειστικά σύμφωνα μέ τό πρότυπο τῶν *principia mathematica*. Ἡ ἐπιλογή αὕτη ἀποδεικνύεται ἄτυχη ἄν συγκρίνουμε τά ἀποτελέσματα γραμματικῶν (κυρίως μετασχηματιστικῶν) ἀναλύσεων τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας μέ τούς πολύ ἀπλούστερους κανόνες σχηματισμοῦ τέτοιων γλωσσῶν. Οἱ κανόνες πού χαρακτηρίζουν παραδεχτούς τύπους σέ ἓνα λογικιστικό σύστημα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀποτελοῦν τυπικά μιά ἀνεξάρτητη ἀπ' τά συμφραζόμενα γραμματική. Οἱ κανόνες πού χαρακτηρίζουν ὀρθές προτάσεις μιᾶς φυσικῆς γλώσσας πρέπει νά σχηματίζουν τουλάχιστον μιά ἐξαρτημένη ἀπό τά συμφραζόμενα γραμματική (8). Ἄν πρέπει ὅμως οἱ φυσικές γλώσσες νά περιγραφοῦν ἀπλούστερα καί διαφωτιστικά, οἱ γραμματικοί κανόνες πρέπει νά εἶναι μετασχηματιστικοί. Αὐτό σημαίνει πώς ἡ γραμματική τῶν γνωστῶν λογικιστικῶν συστημάτων εἶναι οὐσιαστικά ἀνεπαρκέστερη ἀπό ἐκείνη τῶν φυσικῶν γλωσσῶν. Μιά τέτοια τυπική σύγκριση δέν εἶναι κἀν ἀναγκαία. Ἄρκει νά συγκριθεῖ ἡ πολυπλοκότητα τῆς συντακτικῆς δομῆς μιᾶς φυσικῆς γλώσσας μέ ἐκείνη ἐνός λογικιστικοῦ συστήματος ὅπως τά *principia mathematica*.

Ἐδῶ θά μπορούσε νά ἀντιτάξει ὁ θετικιστής: «αὐτό πού θέλουμε εἶναι νά δείξουμε ἐκεῖνα τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιᾶς φυσικῆς γλώσσας πού εἶναι ἐπαρκῶς συνεκτικά καί συστηματικά. Εἶναι γεγονός ὅτι πολλά στοιχεῖα τῆς γλώσσας μένουν ἔξω ἀπ' τήν περιγραφή μας, δέν τά ἐξετάζουμε ὅμως γιατί δέν εἶναι συστηματικά, κανονικά, καί μποροῦν νά ἐξηγηθοῦν μόνο ὡς προϊόντα τυχαίων ἱστορικῶν συμβάντων». Ἄν ἓνα τυπικό πρότυπο δέν εἶναι ἱκανό νά περικλείσει ὅλη τήν ποικιλία μιᾶς φυσικῆς γλώσ-

σας, μπορεί τό γεγονός αυτό νά θεωρηθεί σάν απόδειξη ἢ γιά τόν τυχαῖο χαρακτήρα τῆς γλώσσας ἢ γιά τήν ἀνεπάρκεια τοῦ πρό-τυπου. Θά ἦταν βέβαια δυνατό οἱ φυσικές γλώσσες νά ἦταν πρά-γματι ἀσυνάρτητες καί ἄμορφες. Ἄλλά ὅτι δέν τίς περιγράφουν συστηματικά, δέν ἀποδεικνύει κάτι τέτοιο. Ἴσως αυτό νά δείχνει μόνο ὅτι δέν ἔχουμε ἐρευνήσει ἀρκετά ἐπίμονα καί σέ βά-θος καί γι' αυτό δέν ἔχουμε βρεῖ τίς κανονικότητες πού στήν πρα-γματικότητα ὑπάρχουν. Ἄν θεωρούσαμε τή γλώσσα σάν ἀδέσμευτη ἀπό κανόνες, ἡ ἀποψή μας θά σήμαινε μόνο πώς ἔχουμε ἀποτύχει νά κάνουμε τήν κατάλληλη περιγραφή της. Ἄν ὁ θετικιστής ἐπιμέ-νει πώς ἡ περιγραφή πού προτείνει εἶναι ἀκριβής, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ γλώσσα δέν εἶναι συστηματική καί δέν δεσμεύεται ἀπό κανόνες, τό-τε εἶναι σά νά λέει πώς ἡ θεωρία του ἰσχύει μόνο γιά τίς περιπτώσεις ἐκεῖνες ὅπου δέν ἰσχύει.

Ἄς κοπιάξουμε καί δύο ἄλλα προβλήματα. Ἀκόμη καί στήν περι-πτωση πού μιά τέτοια ὑπόθεση ἐμφανιζόταν ἴσως ἀργότερα σφαιε-ρή, εἶναι μεθοδολογικά ἐντελῶς σωστό νά θεωροῦμε τίς φυσικές γλώσσες σάν συστηματικές. Ἡ ὑπόθεση αὐτή ἀναφέρεται, ὅπως σέ ὅλες τίς ἐπιστῆμες, στήν ἐρευνα φαινομένων πού διέπονται ἀπό γε-νικούς νόμους. Στήν προκειμένη περίπτωση πρέπει νά ἀπαιτήσουμε οἱ τυποποιήσεις μας νά ἰσχύουν, ὅσο εἶναι δυνατό, χωρίς ἐξαιρέ-σεις. Μόνο μέ βάση ἕνα τέτοιο αἶτημα μπορούμε νά πετύχουμε μιά σωστή καί αἰτιολογημένη ἐπιλογή μεταξύ ἰσοδύναμων τυπικῶν χαρα-κτηρισμῶν μιᾶς γλώσσας καί νά καθορίσουμε πότε ἡ περιγραφή ἑ-νός γλωσσικοῦ φαινομένου ἀποδίδει πλήρως τήν δομή τοῦ ἴδιου τοῦ φαινομένου.

Δεύτερο, ὁ ἰσχυρισμός πώς μιά φυσική γλώσσα δέν εἶναι συστημα-τική καί δέν δεσμεύεται ἀπό κανόνες δέν πείθει καθόλου, ἂν σκε-φτεῖ κανεῖς ὅτι τά παιδιά μαθαίνουν τή μητρική τους γλώσσα σ' ἕνα ἐντυπωσιακά μικρό διάστημα. Τό ἐπίτευγμα αὐτό ἐ-ξηγεῖται μόνο ἂν τό ἀντικείμενο τῆς μάθησης ἔχει συστηματικότητα καί κανονικότητα.

Κι ὅμως ἕνα τεχνητό σύστημα θά μπορούσε, ἀκόμη κι ἂν ἦταν

πολύ ἀπλοποιημένο, νά ὀδηγήσει στήν κατανόηση τῆς δομῆς μιᾶς φυσικῆς γλώσσας.

Σέ ἄλλες ἐπιστῆμες κατασκευάζονται θεωρίες γιά ἰδανικές συνθῆκες τέτοιες πού νά γίνει δυνατή ἡ ἀναγωγή τῆς πολυμορφίας τῶν φαινομένων σ' ἓνα εὐληπτο μέτρο καί ἡ περιγραφή τους στά πλαίσια ἀπλῶν νόμων. Ὁ φυσικός εἰσάγει τήν ἔννοια τοῦ ἰδανικοῦ ἀερίου κι ἔτσι μπορεῖ νά διατυπώσει τόν νόμο τοῦ Boyle χωρίς τίς ἐμπλοκές πού δημιουργοῦνται ἂν λογαριάσει ὅτι στήν πραγματικότητα τό γινόμενο ὄγκου καί πίεσης μεταβάλλεται μέ τή θερμοκρασία τοῦ ἀερίου. Μ' αὐτήν τήν ἔννοια λοιπόν μπορούμε νά θεωρήσουμε τίς τεχνητές γλώσσες σάν ἐξιδανίκευση φυσικῶν γλωσσῶν, ὅπως εἶναι τό ἰδανικό ἀέριο, τό μαθηματικό ἐκκρεμές καί τό ἀπόλυτο κενό ἐξιδανικεύσεις φυσικῶν καταστάσεων καί ἀντικειμένων.

Αὐτό ἀκριβῶς ἔκανε ὁ Carnap. Οἱ ἐπιστημονικές ἐξιδανικεύσεις δέν εἶναι ὅμως αὐθαίρετες. Ὑπόκεινται σέ ἓναν αὐστηρό ἐμπειρικό ἔλεγχο. "Ενας ἐρευνητής πού προτείνει μιᾶ τέτοια ἐξιδανίκευση πρέπει ν' ἀποδείξει τήν ἰσομορφία της μέ τά οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῶν φαινομένων. Αὐτό βέβαια μπορεῖ νά γίνει μόνο ἔμμεσα: δείχνοντας πώς ἡ ἐξιδανίκευση ἐπιτρέπει μέσα σέ ὀρισμένα ὅρια σφάλματος σωστές προβλέψεις καί πώς τό μέγεθος τοῦ σφάλματος μικραίνει, ὅταν οἱ πραγματικές συνθῆκες πλησιάζουν τίς ἰδανικές.

Ὁ ἐμπειρικός αὐτός ἔλεγχος λείπει ἀκριβῶς ἐκεῖ πού θεωρεῖ κανεῖς μιᾶ τεχνητή γλώσσα σάν ἐξιδανίκευση μιᾶς φυσικῆς. Δέν ὑπάρχουν προβλέψεις γιά τίς φυσικές γλώσσες πού νά προκύπτουν ἀπό τέτοιες ἐξιδανικεύσεις πού μ' αὐτές νά καθορίζεται ἡ καταλληλότητα τῶν τεχνητῶν γλωσσῶν. "Ἄς ὑποθέσουμε πώς ἔχουμε τρεῖς τεχνητές γλώσσες Γ1, Γ2 καί Γ3, πού κάθε μιᾶ τους ἰσχύει σά δυνατή ἐξιδανίκευση τῆς φυσικῆς γλώσσας Γ. "Ἄς ὑποθέσουμε ἐπίσης ὅτι ἡ πρόταση Π τῆς γλώσσας Γ εἶναι στήν Γ1 ἀναλυτική, στή Γ2 συνθετική καί στή Γ3 οὔτε ἀναλυτική, οὔτε συνθετική. Ἀπό πού συμπεραίνουμε ποιά ἀπ' τίς γλώσσες αὐτές εἶναι ἡ καλύτερη ἐξιδανίκευση τῆς Γ; Πρέπει νά βροῦμε ἂν ἡ Π εἶναι στήν πραγματικότητα ἀναλυτική ἢ συνθετική ἢ τίποτα ἀπό τά δύο στή Γ. Ἄλ-

λά από μία θεωρία τῆς συστηματικῆς δομῆς τῆς Γ ζητοῦμε νά ἔχει μίαν ἀπάντηση σ' αὐτό. Θά ἔπρεπε νά ἐπεξηγεῖ τίς ἔννοιες ἀναλυτικῆ σπῆ Γ, συνθετικῆ σπῆ Γ, κ.λ.π. Ἐπειδή καμιά ἀπ' τίς τεχνητές γλώσσες πού ἀναπτύξανε ὁ Carnap καί οἱ μαθητές του δέν δίνει τέτοιες ἐπεξηγήσεις(10), εἶναι ἄστοχο νά τίς θεωρήσουμε σάν ἐξιδανικεύσεις μιᾶς φυσικῆς γλώσσας. Μιά καί οἱ ἐξιδανικεύσεις αὐτές χρησιμοποιοῦν ἔννοιες πού δέν ἔχουν ἀντιστοιχίες στίς φυσικές γλώσσες, δέν μποροῦν νά χρησιμεύσουν γιά τήν ἐρμηνεία. Χωρίς κατάλληλες ἐπεξηγήσεις δέν εἶναι δυνατό νά ἐξακριβώσουμε πόσο ἀποκλίνει μιά τεχνητή ἀπό μιά φυσική γλώσσα. Γιά τέτοιες ἐξιδανικεύσεις δέν ὑπάρχει, λοιπόν, ὅπως στίς ἄλλες ἐπιστῆμες, ἕνας ἀποτελεσματικός ἐμπειρικός ἔλεγχος.

Οἱ θετικιστές διακρίνουν δύο κλάδους τῆς σημαντικῆς: τή θεωρία τοῦ νοήματος καί τή θεωρία τῆς ἀναφορικότητας. Ἡ πρώτη μελετᾷ κυρίως τίς σχέσεις μεταξύ γλωσσολογικῶν ἐνοτήτων, ἡ δεύτερη τίς σχέσεις ἀνάμεσα στίς γλωσσολογικές ἐνότητες καί τήν πραγματικότητα. Ἀναλυτικότητα, συνωνυμία, νόημα εἶναι κεντρικές ἔννοιες τῆς θεωρίας τοῦ νοήματος. Ὀνομασία, ἀναφορικότητα, ἀλήθεια, πλάτος τῆς ἔννοιας, κ.ἄ. εἶναι κεντρικές ἔννοιες τῆς θεωρίας τῆς ἀναφορικότητας. Σέ ὅλες τίς μέχρι σήμερα θεωρίες τῆς σημαντικῆς θεωροῦνται οἱ ἔννοιες αὐτές στοιχειώδεις καί δέν ἐπιδέχονται παραπέρα ἀνάλυση. Αὐτό εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένο ἂν ἐνδιαφερόμαστε μόνο γιά τήν τυπική σχέση τους στά πλαίσια ἑνός λογικιστικοῦ συστήματος. Ἄν θελήσουμε ὅμως νά τίς ἐφαρμόσουμε στίς φυσικές γλώσσες, τότε οἱ θεωρίες τῆς σημαντικῆς, ὅπου οἱ ἔννοιες αὐτές ἀποτελοῦν βασικά μή ἀναλυόμενα στοιχεῖα, εἶναι ἐμπειρικά κενές.

Ἀναμφισβήτητα θά πρέπει στήν περίπτωση τῶν φυσικῶν γλωσσῶν νά ἀπαιτήσουμε ἀπάντηση σέ ἐρωτήματα σάν τά ἀκόλουθα: Πότε μιά πρόταση ἔχει νόημα; Πότε δύο ἐκφράσεις εἶναι συνώνυμες; Πότε ἕνα ἀντικείμενο ὑποδηλώνεται μέ μιά ἐκφραση; Ἡ ὕπαρξη ἑνός τυπικοῦ συστήματος δέν συνεπάγεται ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα αὐτά μιά καί οἱ σχέσεις συνωνυμίας, σημασίας, κ.λ.π. ἔχουν κα-

θοριστεί μόνο γιά ἐκφράσεις καί προτάσεις τοῦ ἴδιου τοῦ συστήματος.

Θά πρέπει λοιπόν νά ἀποσαφηνιστεῖ ἡ ἐφαρμογή τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν στίς φυσικές γλώσσες. Μόνο ἔτσι μπορεῖ νά χρησιμεύσει ἡ τυπική σημαντική σάν μέσο γιά νά συστηματικοποιήσουμε τή γνώση μας γιά μιὰ φυσική γλώσσα. Ἀκολουθώντας τόν ἀντίθετο δρόμο θά ἦταν σά νά θέλαμε νά ζέψουμε τό τυπικό ἀμάξι μπροστά ἀπό τό ἐμπειρικό ἄλογο.

Ὅσοι φιλόσοφοι προσέξανε τήν ἀνεπάρκεια τῆς θετικιστικῆς σημαντικῆς, καταλήξανε στό συμπέρασμα πώς, ἂν ἕνα σύστημα τῆς τυπική σημαντική σάν μέσο γιά νά συστηματικοποιήσουμε τή γνώση μιᾶς θεωρίας τῆς φυσικῆς γλώσσας, τότε θά πρέπει αὐτά τά βασικά στοιχεῖα νά ὀριστοῦν λειτουργικά καί μάλιστα μέ τή βοήθεια τῶν τέστ. Ἡ διαδικασία αὐτή θά ἀντιστοιχοῦσε κάπως μέ τήν τεχνική τοῦ ἐρωτηματολογίου πού ἐφαρμόζει ὁ γλωσσολόγος(11). Στό συμπέρασμα ὅμως αὐτό δέν λογαριάζεται ἡ δυνατότητα νά δημιουργηθεῖ μιὰ συστηματική θεωρία γιά τή σημαντική δομή μιᾶς φυσικῆς γλώσσας. Στήν πραγματικότητα δέν πρέπει νά περιμένει βέβαια κανείς ἡ ἔρευνα γιά λειτουργικούς ὀρισμούς νά ἐξηγεῖ τίς σημασιολογικές στοιχειώδεις ἐννοιες ἢ νά τίς ἐφαρμόζει σέ φυσικές γλώσσες, ἂν δέν ἀκολουθηθεῖ σύγχρονα καί ἡ δεύτερη ὁδός.

Συστήματα τῆς τυπικῆς σημαντικῆς ἐπεξηγοῦν τότε μόνο ἐννοιες τῆς θεωρίας τοῦ νοήματος καί τῆς ἀναφορικότητας, ὅταν οἱ θεμελιακές ἐννοιες ἐρμηνεύονται ἐμπειρικά. Ἄν π.χ. εἶναι δοσμένος ἕνας λειτουργικός χαρακτηρισμός τῆς συνωνυμίας, μπορεῖ ἕνα σύστημα νά ἐξηγήσει τήν ἀναλυτικότητα χρησιμοποιώντας μιὰ ὑποκατάσταση συνώνυμων ἐκφράσεων σέ λογικά ἀληθινές προτάσεις καί τήν περιεκτικότητα μέσο τῆς ἀναλυτικότητας τῆς ὑποθετικῆς πρότασης.

Πέρα ἀπ' αὐτές τίς συσχετίσεις, δέν συνεισφέρουν τά συστήματα αὐτά τίποτα περισσότερο στήν ἐπεξήγηση τῶν θεμελιακῶν στοιχείων τους, ἀπ' ὅσα ἔχουν συνεισφέρει τά τέστ συμπεριφορᾶς γιά

τήν εφαρμογή τους. Τό ἐρώτημα, ἂν δύο ἐκφράσεις μιᾶς φυσικῆς γλώσσας εἶναι συνώνυμες, θά μπορούσε νά ἀπαντηθεῖ μέ τή βοήθεια ἑνός τέστ συμπεριφορᾶς, ἐνῶ ἕνα σύστημα τῆς τυπικῆς σημαντικῆς δέν συντελεῖ προφανῶς καθόλου στήν ἀπάντησή του. Ἄν οἱ ἔννοιες ἑνός συστήματος τῆς τυπικῆς σημαντικῆς δέν μποροῦν νά ἐρμηνεύονται ἐμπειρικά μέ ἄλλον τρόπο τότε θά πρέπει αὐτή τή δουλειά νά τήν κάνουν τά τέστ.

Ἄς θεωρήσουμε τώρα τό πρόβλημα μέ ποιόν τρόπο μποροῦν νά κατασκευαστοῦν αὐτά τά τέστ συμπεριφορᾶς. Πρῶτα - πρῶτα δέν ὑπάρχει κανένας λόγος νά ὑποθέσουμε πῶς οἱ ἔννοιες ὅπως «νόημα», «συνωνυμία», κλπ. μποροῦν πραγματικά νά συνδεθοῦν μέ κάποια ἀμετάβλητη ἰδιότητα στή συμπεριφορά τῶν ὁμιλητῶν. Θά μπορούσαμε, ὅπως στήν περίπτωση τῆς γραμματικῆς, νά ἔχουμε μιά δομική θεωρία πού νά περιέχει τά ἐμπειρικά δεδομένα χωρίς κάθε κεντρική θεωρητική ἔννοια νά εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ μιά ἰδιότητα στή συμπεριφορά τῶν ὁμιλητῶν. Ἐνα παράδειγμα: γιά νά δοκιμάσουμε τή γραμματική ὀρθότητα θά μπορούσαμε νά ξεκινήσουμε μέ τήν ὑπόθεση πῶς ὑπάρχει ἕνα χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς συμπεριφορᾶς πού ἀνήκει σέ ὅλες τίς γραμματικές προτάσεις καί μόνο σ' αὐτές.

Αὐτό θά ἦταν μιά γενική ὑπόθεση γιά τό σύνολο τῶν λεκτικῶν ἀκολουθιῶν στό λεξιλόγιο μιᾶς γλώσσας. Θά ἦταν ὅμως σφαλερή ἢ ὑπόθεση αὐτή, ἂν ἡ μόνη κοινή ἰδιότητα γραμματικῶν ἀκολουθιῶν πού δέν τήν ἔχει καμιά μή γραμματική ἀκολουθία, ἦταν ἡ ἀφηρημένη ἰδιότητα πού δέν καθορίζεται στά πλαίσια τῆς συμπεριφορᾶς νά ἀναγνωρίζονται οἱ ἀκολουθίες αὐτές σάν κανονικές ἀπό μιά ὀρθή γραμματική. Μιά τέτοια κατάσταση ἰσχύει μᾶλλον γιά τίς θεμελιακές ἔννοιες τῆς σημαντικῆς καθώς δείχνουν οἱ τελευταῖες φιλοσοφικές πολεμικές, ὅπου δέν ἐπιτυγχάνεται συμφωνία οὔτε γιά τίς ἀπλούστερες περιπτώσεις συνωνυμίας καί ἀναλυτικότητας.

Ἄλλά καί ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε μιά ἰδιότητα πού μέ τήν βοήθειά της θά ἦταν δυνατό νά διατυπωθεῖ ἕνα σίγουρο τέστ συμπεριφορᾶς γιά τήν εφαρμογή μιᾶς γραμματικῆς ἢ σημασιολογικῆς ἔννομιας, πῶς θά μπορούσαμε νά αἰτιολογήσουμε τόν ἰσχυρισμό αὐτό

πώς δηλαδή ἔχουμε βρεῖ μιά τέτοια ιδιότητα; Ἄς πάρουμε μιά συγκεκριμένη περίπτωση. Ὁ Quine στό βιβλίο του *The problem of meaning in linguistics* προτείνει ἕνα τέστ συμπεριφορᾶς γιά τό ἐρώτημα, ἐάν Π εἶναι μιά γραμματική ἀκολουθία φωνημάτων. Σύμφωνα μέ τό τέστ αὐτό θά ἔπρεπε νά ἐξεταστεῖ ἂν τό Π ἐκφράστηκε ἢ μπορούσε νά εἶχε ἐκφραστεῖ ἀπό ἕναν ὁμιλητή χωρίς νά προκαλέσει ἀπορία. Ἀλλά τό τέστ ἀποτυγχάνει καί στίς δύο κατευθύνσεις.

Ὅποιος παρακολουθεῖ ἐλεύθερες συζητήσεις παρατηρεῖ πώς σχεδόν ὅλες οἱ ἐκφράσεις εἶναι γραμματικά λαθεμένες λόγω συνεχῶν ἐπαναλήψεων, αὐθαίρετων διακοπῶν, λαθῶν στή χρήση τῶν κλίσεων, κλπ. Ἀλλά οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτές τίς ἐκφράσεις δέν προκαλοῦν καμιά ἀπορία. Ἀντίθετα, σέ μιά ὀρισμένη κατάσταση θά μπορούσε νά προκαλέσει ἀπορία μιά ἀπόλυτα ὀρθή γραμματική πρόταση. Ἡ κλάση τῶν ἐκφράσεων πού προκαλοῦν ἀπορία δέν ἀποτελεῖται συνεπῶς ἀπό τά ἴδια στοιχεῖα μέ τήν κλάση τῶν γραμματικά σφαλερῶν φωνηματικῶν ἀκολουθιῶν.

Ἡ κριτική αὐτή ἐπιβεβαιώνεται ἂν σκεφτεῖ κανεῖς τί θεωροῦμε διαισθητικά σά γραμματικές προτάσεις καί τί ὄχι. Αὐτό θά μπορούσε νά ὑποστηριχθεῖ ἀπό μιά ἀπό τά πρῖν παραδεγμένη γραμματική, πού θά ἔδειχνε πώς τό σύνολο τῶν ἀκολουθιῶν πού χαρακτηρίζονται σάν γραμματικές δέν εἶναι τό ἴδιο μέ τό σύνολο τῶν ἀκολουθιῶν πού προκαλοῦν ἀπορία· οἱ διαισθήσεις μας ὅμως στό χῶρο τῆς σημαντικῆς εἶναι πολύ λιγότερο ἔγκυρες ἀπ' ὅτι στή γραμματική καί δέν ὑπάρχει καμιά σημασιολογική θεωρία πού θά μπορούσε νά συγκριθεῖ μέ τίς ὑπάρχουσες γραμματικές. Ἄν χρησιμοποιεῖ κανεῖς ἕνα τέστ συμπεριφορᾶς γιά τή διερεύνηση μιᾶς σημασιολογικῆς ἔννοιας, θά πρέπει συνεπῶς νά στηρίζεται σέ ἀνεπαρκεῖς καί ἴσως ἀντιφατικές διαισθήσεις.

Μερικοί ἐρευνητές ἀναζήτησαν διέξοδο ἀπό τό δίλημμα αὐτό εἰσάγοντας θεωρητικές ἔννοιες στό ἐρωτηματολόγιο τῶν τέστ. Ἔτσι θέτουν τό ἐρώτημα ἂν δύο στοιχεῖα εἶναι συνώνυμα καί ἂν μιά πρόταση εἶναι ἀναλυτική. Ἐπειδή ὅμως δέ ἔχει ἐξηγηθεῖ πώς πρέπει νά ἀντιλαμβάνεται κανεῖς τίς ἔννοιες αὐτές, δέ θά εἶναι πα-

ράδοξο, αν τα αποτελέσματα δείξουνε πως το πρόσωπο που υποβάλλεται στο τεστ δεν καταλαβαίνει καλύτερα τη συνωνυμία και την αναλυτικότητα από τον ίδιο τον ερευνητή.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, μπροστά σ' αυτή την κατάσταση: "Όταν καμιά αμετάβλητη ιδιότητα της συμπεριφοράς δεν συνδέεται με συνωνυμία, αναλυτικότητα, κλπ., τότε υπάρχει μόνο μία δυνατότητα έκλογής: να κατασκευαστεί μία θεωρία για τη σημασιολογική δομή της γλώσσας. "Αν υπήρχαν όμως τέτοιες ιδιότητες, τότε το πρόβλημα να τις βρούμε με τη βοήθεια διαισθητικά σαφών περιπτώσεων, είναι στην καλύτερη περίπτωση δυσκολότατο και θα μπορούσε να απλουστευτεί με την κατασκευή μιās σημασιολογικής θεωρίας.

Αυτή η θεωρία θα καθοδηγοῦσε την αναζήτηση τέτοιων ιδιοτήτων και θα ἔδειχνε αν, αυτό που βρέθηκε, είναι πραγματικά μία τέτοια ιδιότητα. Είναι λοιπόν άπιθανο οι βασικές έννοιες της τυπικής σημαντικής να μπορούν να ἑρμηνευτούν με κάποιο νόημα για τις φυσικές γλώσσες, αν δεν κατασκευαστεί συνάμα μία ἔμπειρική θεωρία.

Θέλουμε, τώρα, να παρατηρήσουμε μερικές ιδιότητες στην ἑσωτερική δομή τῶν συστημάτων της τυπικής σημαντικής για να αναζητήσουμε ἀκριβέστερα τη σχέση ανάμεσα σε τέτοια συστήματα και φυσικές γλώσσες. Ἐρευνούμε πρώτα τη θεωρία τοῦ νοήματος και μετά θα προχωρήσουμε στη θεωρία της αναφορικότητας.

"Ας υποθέσουμε πως τα συστήματα της τυπικής σημαντικής που θα ἔξετάσουμε, πρέπει να περιγράφουν την σημασιολογική δομή μιās φυσικής γλώσσας. Τότε θα μπορούμε να ρωτήσουμε μέχρι ποιο σημείο ο τύπος κανόνων σε τέτοια συστήματα είναι κατάλληλος να ἀπεικονίζει σωστά σημασιολογικές ἀναλογίες. Τα τυπικά συστήματα κάνουν για κάθε ζευγος συνώνυμων ἐκφράσεων ἰδιαίτερες διαπιστώσεις π.χ. «ὀφθαλμίατρος είναι συνώνυμο με τὸ ὀφθαλμολόγος», «γυμνός είναι συνώνυμο τοῦ στερημένος ἀπὸ τὴ συννηθισμένη κάλυψη», «μεταμόρφωση είναι συνώνυμο τοῦ ἀλλαγὴ μορφῆς κατὰ τὴν ἐξέλιξη». Ἀσθενέστερες νοηματικές σχέσεις φανερώνονται με ἰδιαίτερους χαρακτηρισμούς, δηλαδή: φρά-

σεις ὅπως «ὅ,τι εἶναι κόκκινο εἶναι ἐγχρωμο» εἶναι ἀναλυτικές. Ὅμως δέν ἐξετάστηκε πώς μιά πράγματι ἀκριβῆς περιγραφή δέν εἶναι δυνατή, ὅταν πραγματευόμαστε τή συνωνυμία καί τίς ἀσθενέστερες σημασιολογικές σχέσεις μέ τέτοιο τρόπο.

Οἱ δυσκολίες γεννιοῦνται γιατί στίς φυσικές γλώσσες δέν ὑπάρχει κανένα ἀνώτατο ὄριο γιά τό μήκος τῶν ἐκφράσεων πού σχηματίζουν συνώνυμα ζεύγη (12). Ἐπίσης δέν ὑπάρχει κανένα ἀνώτατο ὄριο γιά τό μήκος τῶν ἐκφράσεων πού συνδέονται μέ ἀσθενέστερες νοηματικές σχέσεις ἀπό τίς σχέσεις συνωνυμίας. Συνεπῶς δέν μπορούμε νά ἐξηγήσουμε τίς σημασιολογικές σχέσεις τῆς γλώσσας, μέ καταλόγους ζευγῶν καί προτάσεων. Ἄντί γι' αὐτό χρειάζεται ἓνα ἀναγωγικός χαρακτηρισμός τῶν ἐννοιῶν «ἀναλυτικός στή Γ» καί «συνώνυμος στή Γ», πράγμα πού ὀδηγεῖ πάλι σέ μιά θεωρία τῶν σημασιολογικῶν σχέσεων σέ φυσικές γλώσσες.

Θά μπορούσε νά ἀντιτάξει κανείς πώς τεχνητά συστήματα χρησιμοποιοῦν πραγματικά ἀναγωγικά σχήματα – ὅπως τοῦ ἀποφαντικοῦ λογισμοῦ – γιά νά καθορίσουν ἓνα ἄπειρο σύνολο ἀναλυτικῶν προτάσεων.

Ἔτσι ὅμως παραγνωρίζεται πώς γιά τήν περίπτωση πού ἀναφέραμε πῶς πάνω, ἡ ἀναγωγικότητα χαρακτηρίζει ὄχι μόνο τοὺς κανόνες γιά τίς λογικές λέξεις, ἀλλά κι ἐκείνους μέ τοὺς ὁποίους κατασκευάζονται ἐκφράσεις ἀπό μή λογικές λέξεις (13).

Ἄς ἔρθουμε τώρα στή θεωρία τῆς ἀναφορικότητας σέ συστήματα τῆς τυπικῆς σημαντικῆς. Πρῶτο ἰσχύει καί ἐδῶ ἓνα παράλληλο ἐπιχείρημα: μόνο ἓνα αὐθεντικό ὑποσύνολο τῶν σχέσεων ἀναφορικότητας μπορεῖ νά καθοριστεῖ μέ ἀναγωγική ἀπαρίθμηση τῆς μορφῆς «X» σημαίνει X, ἐνῶ ἓνα ἀπεριόριστο σύνολο σχέσεων δέν μπορεῖ νά καθοριστεῖ ἔτσι κυρίως στίς περιπτώσεις ἐκεῖνες, ὅπου ἡ σχέση ἀναφορικότητας ἐξαρτᾶται ἀπό τή συνωνυμία δύο ἐκφράσεων. Γιά κάθε ζεῦγος διακριτῶν ἐκφράσεων στή γλώσσα ὑπάρχει ἓνα ζεῦγος κανόνων ἀναφορικότητας: «X1» ἀναφέρεται στό X1 καί «X2» ἀναφέρεται στό X2. Σέ ὅλες ἐκεῖνες τίς περιπτώσεις ὅπου «X1» εἶναι συνώνυμο μέ «X2» ὥστε τό (Ψ) (ΨεX1 = ΨεX2) νά εἶναι μιά ἀ-

ναλυτική έκφραση, ή θεωρία αποσιωπά τούς κανόνες ότι «X1» αναφέρεται στο X2 και «X2» αναφέρεται στο X1.

Έπειδή στο σύνολο τῶν συνώνυμων εκφράσεων δέν υπάρχει ανώτατο ὄριο γιά τό μήκος τῶν στοιχείων πού μπορούν νά κατασκευαστοῦν, δέν καθορίζονται ἀπό τό τυπικό σύστημα ἀπεριόριστες σχέσεις αναφορικότητας πού θά μπορούσαν ὁμως νά αναχτοῦν στίς σημασιολογικές ιδιότητες τῆς γλώσσας.

Δεύτερο, ή θεωρία τῆς αναφορικότητας πού χρησιμοποιεῖται σέ συστήματα τῆς τυπικῆς σημαντικῆς δέν ἀποδίδει σύμφωνα μέ τά πράγματα τήν αναφορικότητα ὅπως τή συναντᾶμε στή συγκεκριμένη χρήση τῆς γλώσσας. Ἡ αἰτία γιά τήν ἔλλειψη αὐτή φαίνεται νά βρίσκεται στό γεγονός πώς στήν τυπική σημαντική ή θεωρία τῆς αναφορικότητας διατυπώνεται ἔτσι πού νά μή μπορεῖ νά ἀνακύψει κανένα ἀπό τά προβλήματα πού συναντᾶμε στίς φυσικές γλώσσες.

Οἱ θεωρίες τῆς αναφορικότητας ἔχουν γενικά τούτη τή μορφή: μιά ομάδα κανόνων δίνει τά στοιχεία γιά κάθε μιά σταθερά καί κάθε ἓνα κατηγορημα στό λεξιλόγιο τῆς γλώσσας, μιά δεύτερη ομάδα καθορίζει μέσο ἑνός ἀναγωγικοῦ ὀρισμοῦ τήν ἔννοια «ἀ λ η θ έ ς σ τ ή Γ» γιά τίς προτάσεις τῆς γλώσσας.

Συνήθως στή δεύτερη αὐτή ομάδα ὑπάρχει ἓνας κανόνας πού καθορίζει μιά ἀναγκαία καί ἱκανή συνθήκη γιά τήν ἀλήθεια κάθε ἀτομικῆς πρότασης καί στή συνέχεια εἰσάγεται μιά μορφή τοῦ ἀτομικῆς πρότασης καί στή συνέχεια εἰσάγεται μιά μορφή τοῦ ἀποφαντικοῦ λογισμοῦ πού νά κάνει δυνατό τόν καθορισμόν τῆς ἀναγκαίας καί ἱκανῆς συνθήκης γιά τήν ἀλήθεια σύνθετων προτάσεων. Ἐνα οἰκεῖο παράδειγμα εἶναι τό ἀκόλουθο: «χίόνι σημαίνει χιόνι», «λευκό σημαίνει τήν ιδιότητα λευκό», καί ἐπίσης ὁ κανόνας: μιά πρόταση πού ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα κατηγορημα πού αναφέρεται σέ μίαν ἀτομική σταθερά, εἶναι ἀκριβῶς τότε ἀληθινή, ὅταν τό ἄτομο πού ἐπισημαίνει ή σταθερά ἔχει τήν ιδιότητα πού δηλώνει τό κατηγορημα.

Εἶναι φανερό πώς τέτοιες θεωρίες δέν μπορούν νά συλλάβουν τά προβλήματα τῆς αναφορικότητας σέ φυσικές γλώσσες. Οἱ συνταχτι-

κές καί σημασιολογικές δομές μιᾶς φυσικῆς γλώσσας ἀποσαφηνίζουν συχνά, ἂν κάτι πρέπει νά ὑποστεῖ μιᾶ διευκρίνιση τῆς ἀναφορικότητάς του ἢ ὄχι. Ἡ πρόταση «ἐπιθυμῶ νά εἶμαι πάπας» διαφέρει ἀπό τήν πρόταση «ἐπιθυμῶ νά συναντήσω τόν πάπα» γιατί μόνο στή δεύτερη διευκρινίζεται τί ἀναφέρεται στή λέξη πάπας, πράγμα πού δέν συμβαίνει στήν πρώτη πρόταση. Σέ πολυσήμαντες προτάσεις παρουσιάζεται ἕνα ἄλλο πρόβλημα: τό ῥῆμα στήν πρόταση «σκοτώσα τόν ἄνθρωπο μέ τό πιστόλι» μπορεί νά ἀναφέρεται στό τόν ἄνθρωπο ἢ στό τόν ἄνθρωπο μέ τό πιστόλι. Ἐνα ἄλλο πρόβλημα περικλείεται στήν ἀοριστία τῆς ἀναφορικότητας. Κάτω ἀπό ποιές συνθήκες ἡ ἀναφορικότητα μιᾶς ἔκφρασης ἀποδίδεται ὀριστικά; Μολονότι αὐτά τά προβλήματα δέν ἐξαντλοῦν καθόλου τίς δυσκολίες πού παρουσιάζονται στόν καθορισμό τῆς ἀναφορικότητας δείχνουν ὅμως ἐπαρκῶς πώς μετά τή διερεύνηση τῶν θετικιστικῶν θεωριῶν τῆς ἀναφορικότητας δέ μάθαμε τίποτα περισσότερο γιά τίς σχέσεις φυσικῆς γλώσσας καί περιβάλλοντος. Οἱ θετικιστές ρητά κατασκευάζουν τίς θεωρίες τους τῆς ἀναφορικότητας γιά νά ἀποφύγουν ἀκριβῶς τέτοια προβλήματα. Ἀλλά ἀποφεύγοντας ἕνα πρόβλημα δέ σημαίνει στήν περίπτωση αὐτή τίποτε ἄλλο παρά τό ἀφήνω ἄλυτο.

Ἡ ἀκαταλληλότητα τῶν θετικιστικῶν ἀντιλήψεων γιά τή φυσική γλώσσα, ἔκανε πολλούς φιλόσοφους νά ἐγκαταλείψουν αὐτή τή μέθοδο καί ν' ἀσχοληθοῦν μέ μεγαλύτερη διάθεση ἀκριβείας μέ τίς λεπτομέρειες τῶν φυσικῶν γλωσσῶν. Ὅμως δικαιολογημένα προσάπτουν οἱ θετικιστές στή φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας τήν ἔλλειψη συστηματικότητας καί θεωρητικοῦ προσανατολισμοῦ. Κάθε παράσταση μιᾶς φυσικῆς γλώσσας πού δέν καθορίζει τήν τυπική δομή της εἶναι ἀκριβῶς γιά τό λόγο αὐτό ἀνεπαρκές· πάνω σ' αὐτό πρέπει νά συμφωνήσουμε μέ τούς θετικιστές. Γιατί ἀπ' τή δομή αὐτή ἐξαρτῶνται οἱ κανόνες παραγωγῆς κι ἀπ' αὐτούς πάλι ἀπορρέουν οἱ συντακτικές καί σημασιολογικές ιδιότητες. Ἀπ' τίς ἀρχές ἀκριβῶς αὐτές ἀπορρέει ὁ τρόπος πού δομεῖται κάθε μιᾶ πρόταση τῆς γλώσσας καί ὁ τρόπος πού πρέπει νά γίνονται καταληπτές οἱ προτάσεις καί ἐκφράσεις της.

Ἐπειδή ὁ φιλόσοφος τῆς κοινῆς γλώσσας δέν ἐξετάζει πόσο σημαντικός εἶναι ὁ συστηματικός χαρακτήρας τῶν γλωσσικῶν συνδυασμῶν, παραμελεῖ τήν διερεύνηση τῶν προτάσεων καί τῶν δομῶν τους. Ὁ Ryle λ.χ. ἀποκλείει a priori τή μελέτη τῶν προτάσεων ἀπ' τή φιλοσοφική ἀνάλυση τῆς γλώσσας μέ τήν αἰτιολογία πῶς οἱ προτάσεις δέν περιέχουν τρόπους χρήσης, δηλ. αὐτό ἀκριβῶς πού μελετοῦν οἱ φιλόσοφοι.

Σ' ἓνα νεότερο ἄρθρο του ὁ Ryle ἰσχυρίζεται μάλιστα πῶς οἱ προτάσεις δέν ἀνήκουν στή γλώσσα, ἀλλά μόνο στό λόγο (14).

Ἡ παραπάνω θέση εἶναι ἀρκετά παράδοξη γιατί τό σημαντικότερο στή γλώσσα εἶναι ἡ ἰκανότητά της νά μεριμνᾷ γιά τίς ἀπεριόριστες σέ ἀριθμό προτάσεις· ἀπ' αὐτές ὁ ὁμιλητής μπορεῖ νά διαλέγει τίς κατάλληλες, κι ἂν εἶναι ἀναγκαῖο καί τίς ἐντελῶς πρωτότυπες. Γιατί δέν κατέχει κανείς μιά γλώσσα, ὅταν μόνο μπορεῖ νά μιμεῖται προτάσεις πού ἔχει ἀκούσει ἀπό πρῖν, ἀλλά τότε μόνο, ὅταν μπορεῖ νά δημιουργεῖ ἀπ' αὐτές φραστικές προεκτάσεις, νά παράγει καί νά κατανοεῖ προτάσεις πού δέν ἔχει ἀπό πρῖν ποτέ του ἀκούσει. Ἡ ἰδιότητα αὐτή ὅμως πρέπει νά ἐδραιώνεται σέ ἀναγωγικούς μηχανισμούς καί δέν μπορεῖ ἔτσι νά περιορίζεται σέ ἰδιότητες (ἀναγκαστικά «πεπερασμένες») τοῦ λεξικοῦ τῆς γλώσσας. Κι ἂν ἐκμάθηση μιᾶς γλώσσας σημαίνει σχηματισμό καί κατανόηση νέων προτάσεων, τότε πρέπει ἡ διαδικασία τῆς ἐκμάθησης νά ἐξηγηθεῖ σάν ἀφομοίωση τῶν ἀναγωγικῶν αὐτῶν μηχανισμῶν.

Σέ μιά θεωρία τῆς γλώσσας πού ἐξηγεῖ αὐτά τά φαινόμενα, πλησίον περισσότερο ἢ φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας μέ τήν ἀποψή της γιά τό νόημα σάν τρόπο χρήσης τήν κοινῶς λεγόμενη «χρηστική θεωρία τοῦ νοήματος.» Ὅλες οἱ ἀποχρώσεις αὐτῆς τῆς θεωρίας συμμετέχουν στό πρόγραμμα γιά μιά ἀκριβή περιγραφή τοῦ τρόπου πού χρησιμοποιεῖται γιά κάθε φιλοσοφικά σημαντική λέξη τῆς γλώσσας. Ἀλλά καί ἂν ἀκόμη αὐτό τό πρόγραμμα εἶχε περατωθεῖ μέ ἐπιτυχία γιά κάθε λέξη τῆς γλώσσας, δέ θά μπορούσε νά ἐξηγήσει πῶς πλάθονται καί γίνονται καταληπτές οἱ ἐκφράσεις. Γιά νά ἐξηγήσουμε τούς συνδυαστικούς μηχανισμούς τῆς γλώσσας, δέν πρέπει μόνο νά μπορούμε νά καθορίσουμε τό νόημα τῶν λέ-

ξεων, ἀλλά καί τή λειτουργία πού συνθέτει τό νόημα τῆς πρότασης ἀπό τά νοήματα τῶν συστατικῶν της.

“Ὅταν ὅμως δέν ἐξετάζουμε τή συντακτική καί σημασιολογική δομή τῆς γλώσσας, τό πρόβλημα καινούργιων ἐκφράσεων δέν μπορεί νά λυθεῖ, ἀφοῦ τό νόημα τῆς πρότασης προσδιορίζεται μερικά ἀπό τίς δομές αὐτές.

Ἡ χρήση μιᾶς λέξης χαρακτηρίζεται ἀπό τόν τρόπο πού τήν χρησιμοποιοῦν οἱ ὁμιλητές. Θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ περιγραφή ἢ καταγραφή στό λεξικό κάθε λέξης, ἂν θέσουμε τήν ἔννοια καταγραφῆ στό λεξικό σάν ὄρο γιά ὅλα τά εἶδη τῶν χρηστικῶν χαρακτήρων πού συναντῶνται στή χρηστική θεωρία. Γίνεται πιά φανερό πώς σκοπός τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶναι ἕνα λεξικό πού περιέχει γιά κάθε λέξη τῆς γλώσσας μιᾶ ἀκριβή καταγραφή. Ἄλλά ἀκόμη κι ἂν κάποιος πετύχει τό σκοπό αὐτό θά ἦταν πολύ μακριά ἀπό μιᾶ σημασιολογική θεωρία.

Φυσικά ἕνα λεξικό πού χρησιμοποιεῖται ἀπό ἕναν ἐξασκημένο ὁμιλητή ἐπιτρέπει νά καθοριστεῖ τό νόημα κάθε πρότασης τῆς γλώσσας. Ἄλλά οἱ ἱκανότητες τοῦ ὁμιλητή, ὅταν καταλαβαίνει προτάσεις μέ τή βοήθεια τοῦ λεξικοῦ, ἀποτελοῦν ἐνδηλη θεωρία γιά μιᾶ συντακτική καί σημασιολογική δομή τῆς γλώσσας. Αὐτή τή θεωρία τήν ἀντιπαρέρχεται ὁ φιλόσοφος τῆς κοινῆς γλώσσας. Εἶναι λοιπόν ἀναγκαῖο οἱ ἱκανότητες αὐτές νά διατυπωθοῦν θεωρητικά, γιατί δέν ἀναφέρονται μόνο σέ ἐξωλεξικά γλωσσικά δεδομένα ἀλλά – καί εἶναι τό σημαντικότερο – καί στίς ἀρχές πού ὀργανώνουν τή γλώσσα σά σύνολο.

“Ὅποιος μαθαίνει μιᾶ ξένη γλώσσα ἀνακαλύπτει πώς πρέπει νά γνωρίζει κάτι παραπάνω ἀπό τίς καταγραφές τοῦ λεξικοῦ, ἂν θέλει νά τήν κατέχει. “Ὅσο καλό κι ἂν εἶναι ἕνα λεξικό δέν μπορεί νά δώσει πληροφορίες γι’ αὐτές τίς ἱκανότητες, γιατί ἐκεῖνες εἶναι πού συνάγουν τό νόημα μιᾶς ἄρτιας πρότασης ἀπ’ τά νοήματα τῶν λέξεων πού περιέχει.

Ἡ φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας παραβλέπει τό πρόβλημα αὐτό καί

θά μπορούσε νά συγχωρεθεί ἂν τό πρόβλημα μπορούσε νά λυθεί εὐκόλα.

Γιά πολλούς λόγους αὐτό εἶναι στήν πραγματικότητα ἐξαιρετικά δύσκολο. Θέλουμε νά ἀναφέρουμε μόνο τούς πιά προφανείς. "Ἐνα λεξικό μπορεῖ τό πολύ πολύ νά ἀπαριθμεῖ τίς χρήσεις μιᾶς λέξης καί νά δώσει γιά κάθε χρήση μερικά παραδείγματα. Γιά νά καταλήξουμε ἀπό τέτοια παραδείγματα, νά βροῦμε τό νόημα σ' ἀπειράριθμες προτάσεις ὅπου ἡ λέξη ἐμφανίζεται, τό λιγότερο πού χρειαζόμαστε εἶναι, πρῶτα μιά ἄρτια γραμματική τῆς γλώσσας, δεύτερο ἕνα χαρακτηριστικό γιά τό ποιά σημασιακή ἐπιρροή ἔχουν οἱ γραμματικοί τύποι, πότε λ.χ. συνδυασμοί ἐπίθετου καί οὐσιαστικοῦ προσδίδουν μιά ἰδιότητα σ' ἕνα ἀντικείμενο καί πότε ὄχι. Τρίτο, μιά μέθοδο πού νά δείχνει ποιά καταγραφή τοῦ λεξικοῦ ἰσχύει γιά μιά λέξη σέ μιά ὀρισμένη πρόταση, ἀφοῦ τό λεξικό περιέχει περισσότερες γιά τή λέξη αὐτή (καί συχνά πρέπει νά εἶναι πολύ περισσότερες ἀπό μιά).

Οἱ τρεῖς αὐτές προϋποθέσεις δέν εἶναι εὐκόλο νά ἐξασφαλιστοῦν. Ἐνάλογο πολύπλοκο εἶναι τό πρόβλημα γιά τόν τρόπο πού πρέπει νά ἀνάγονται τά νοήματα τῶν λέξεων στά νοήματα τῶν προτάσεων.

Καί ὅμως εἶναι νοητό πώς ἡ χρηστική θεωρία τοῦ νοήματος θά μπορούσε σέ μιά ἀπ' τίς παραλλαγές της νά εἶναι κατατοπιστική στό λεξιλογικό ἐπίπεδο, κι ἂν ἀκόμη δέν ἐξηγεῖ τούς συνδυαστικούς μηχανισμούς τῆς γλώσσας. Γιά νά εἶναι πρόσφορη μιά θεωρία σ' αὐτό τό ἐπίπεδο θά ἔπρεπε τουλάχιστον νά κάνει δυνατή τή μονοσήμαντη ἀναγωγή τῶν σημασιολογικῶν ἰδιοτήτων σέ λεξικολογικές μονάδες. Μιά θεωρία εἶναι κενή, ὅταν δέν μπορεῖ νά καθορίσει πότε δύο λεξικολογικές μονάδες παρουσιάζουν τίς ἴδιες σημασιολογικές ἰδιότητες καί πότε ὄχι.

Αὐτό τό πρόβλημα εἶχε ἐμφανιστεῖ καί στίς θεωρίες τοῦ νοήματος πού στηρίζονται σέ ἔννοιες πού ἀναφέρονται στήν οὐσία καί σέ ἔννοιες πού ἀναφέρονται στίς ἰδέες. Ἡ φιλοσοφία δίκαια ἐπέμεινε πώς οἱ θεωρίες τοῦ νοήματος στή βάση αὐτή δέν ἀποφαί-

νονται πάνω σέ τίποτα, γιατί δέν ἐπιτρέπουν νά αναγνωριστεῖ σέ ποιές περιπτώσεις δύο ἐκφράσεις ἀποδίδουν τήν ἴδια οὐσία ἢ τήν ἴδια ἰδέα.

Ἄλλά πολλοί φιλόσοφοι δέν εἶδανε ποῦ ὀδηγεῖ ἡ κριτική αὐτή. Μέ μέτρο σύγκρισης αὐτή τήν ἀπαίτηση ἡ χρυστική θεωρία τοῦ νοήματος, βρίσκεται στήν ἴδια μοῖρα μέ τίς θεωρίες τῆς «οὐσίας» καί τῶν «ἰδεῶν». Ἐρωτήματα τοῦ εἴδους πού ἀναφέρουμε πῶς κάτω δέν μποροῦν νά ἀπαντηθοῦν ἀπό καμιά ἀπό τίς μέχρι σήμερα ἀναπτυγμένες χρυστικές θεωρίες: Κάτω ἀπό ποιές συνθηκικές δύο λέξεις ἢ ἐκφράσεις ἔχουν τήν ἴδια χρήση; Πότε διαφέρουν στήν ἐφαρμογή τους; Πῶς διαφοροποιεῖται ἡ χρήση μιᾶς λέξης ἀπ' τήν κατάχρησή της; Ἀπό τί ἐξαρτᾶται, ἂν μιά λέξη ἔχει περισσότερους ἀπό ἕναν τρόπο χρήσης; Δικαιολογημένα συμπεραίνει κανείς πῶς δέν ὑπάρχει καμιά χρυστική θεωρία τοῦ νοήματος. Ἄντί γι' αὐτή μᾶς συμβουλεύουν νά χειριζόμαστε τά ἐρωτήματα γιά τό νόημα σάν ἐρωτήματα γιά τήν χρήση τῶν λέξεων ἢ τῶν ἐκφράσεων.

Ὁ θεωρητικός τῆς χρήσης θά μπορούσε νά ἀντεῖπει πῶς τό αἴτημά μας θά ἦταν δυνατό νά ἰκανοποιηθεῖ, ἂν στηριχτοῦμε στούς γλωσσικούς κανόνες. Δύο ἐκφράσεις θά εἶχαν τήν ἴδια χρήση, ἂν ἡ χρησιμοποίησή τους ὑπακούει στούς ἴδιους κανόνες, ἀλλιῶς ὄχι.

Τό πρόγραμμα πίσω ἀπ' αὐτή τήν ἀπάντηση φαίνεται δελεαστικό: φαίνεται σά νά συλλαμβάνει τήν ἀξία τῶν δομικῶν κανονικοτήτων στή γλώσσα. Ἄλλά ἡ ἀπάντηση αὐτή καθαυτή δέν πείθει γαίτι δέν μᾶς λέει τίποτα γιά τήν μορφή καί τό περιεχόμενο τέτοιων κανόνων. Μέχρι τώρα κανείς δέν περιέγραψε μέ πληρότητα τῆς ἰνᾶς ἕνας γλωσσικός κανόνας, μολονότι ἔχουμε κατακλυστεῖ ἀπό ὑποδείξεις γιά τό μέ τί συγκρίνεται ἕνας γλωσσικός κανόνας. Ἀνάλογα μέ τό συγγραφέα εικάζουμε πῶς ἕνας γλωσσικός κανόνας μοιάζει μέ μιά συνταγή, μέ ἕνα κανόνα τῆς γραμματικῆς, ἕνα λογικό κανόνα, ἕνα κανόνα παιχνιδιοῦ, μέ τά θήματα ἑνός χοροῦ, ἢ ἀκόμη μέ μιά ἠθική προσταγή. Μπροστά σ' αὐτήν τήν ποικιλία μποροῦμε νά συγκρίνουμε ἕνα γλωσσικό κανόνα ἀκόμη καί μέ μιά προσταγή. Προφανῶς ὅμως δέν μπορεῖ νά αποφασιστεῖ ποιά

ἀπ' αὐτές τίς ἀντιστοιχίες ἐρμηνεύει καλύτερα τὴν ἔννοια γλωσσικὸς κανόνας. Ἄλλὰ κυρίως μιά σύγκριση δέν μπορεῖ νά ἐξηγήσει τὸν ἑαυτό της καί μιά ἀποσαφηνιστικὴ ἀναλογία δέν μπορεῖ νά μᾶς πεί ἡ ἴδια γιατί ἀποσαφηνίζει κάτι. Θά ἔπρεπε λοιπόν νά γνωρίζουμε γιὰ τίς ἀναλογίες πού ἀφοροῦν γλωσσικούς κανόνες, ἀπό ποιά ἄποψη οἱ γλωσσικοὶ κανόνες εἶναι εἰδικοί, δηλαδή γιατί ἡ ὁμιλία δέν εἶναι οὔτε ζαχαροπλαστική, οὔτε παιχνίδι, οὔτε χορός. Ὅταν λέμε πὺς ὁ ρέων ἠλεκτρισμός μοιάζει μέ ρέον ὕδωρ, κάνουμε μιά σύντομη περίληψη μιᾶς σειρᾶς ὀρθῶν ἀποφάνσεων γιὰ τὸν ἠλεκτρισμό, ἀλλά ὑποβάλλουμε συνάμα καί σφαιερά πράγματα π.χ. πὺς τό ρεῦμα ἴσως στάζει, ἂν ἕνας ἀγωγός δέν εἶναι στεγανός. Αὐτό εἶναι λάθος καί τό γνωρίζουμε μόνο, γιατί γνωρίζουμε τοὺς νόμους τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Καί αὐτό μᾶς δείχνει ἀπλοῦστατα πὺς θά μπορούσαμε νά βροῦμε μιά ἀποσαφηνιστικὴ ὄχι παραπλανητικὴ ἀναλογία μόνο, ἂν γνωρίζαμε ἀκριβῶς, τί εἶναι ἕνας γλωσσικὸς κανόνας.

Οἱ ἴδιες ἀντιρρήσεις πρέπει νά διατυπωθοῦν καί γιὰ μίαν ἄλλη παραλλαγή τῆς χρηστικῆς θεωρίας. Σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ προτάσεις ταξινομοῦνται μέ βάση τίς πράξεις τοῦ λόγου, ὅπου ἕνας ὁμιλητῆς χρησιμοποιεῖ τίς προτάσεις αὐτές ἀνάλογα μέ τὴν περίστασι. Καί ἐδῶ ἰσχύει ἡ ἀπαίτηση πὺς θά πρέπει νά καθορίσουμε γενικά καί συστηματικά πότε δύο ἐφαρμογές μιᾶς πρότασης εἶναι περιπτώσεις τῆς ἴδιας πράξης τοῦ λόγου καί πότε συνδέονται μέ διαφορετικὲς ὁμιλιακὲς πράξεις.

Προφανῶς ὅμως δέν ἀρκεῖ νά ἐξεταστοῦν οἱ συνταχτικὲς καί σημασιολογικὲς ἰδιότητες μιᾶς ἐκφρασης γιὰ νά καθοριστεῖ μέ ποιά πράξη τοῦ λόγου συνδέεται. Ἡ ἴδια ἐκφραση συνείρεται μόνο κάτω ἀπὸ ὀρισμένους συνθῆκες μέ μιά δεδομένη πράξη τοῦ λόγου. Ὅταν λέω λ.χ. «ἕνας πρματευτῆς ἀναζητοῦσε στέγη γιὰ τὴ νύχτα», μπορῶ μέ τοῦτο ἀνάλογα μέ τό περιβάλλον νά ἰσχυρίζομαι κάτι, ν' ἀρχίζω ἢ νά ὑπονοῶ ἕνα ἀστεῖο, νά δίνω ἕνα παράδειγμα ἢ μιά ἐξήγηση, ν' ἀναφέρομαι σέ κάτι, νά πληροφορῶ, νά μο-

νολογῶ, νά βλάπτω τό κῦρος μου κλπ. Τίς συνθῆκες πού ἀπ' αὐτές ἐξαρτᾶται ποιά πράξη ἐκτελῶ ὅταν ἐκτελῶ μιά, δέν τίς ἀνακαλύπτουμε ἐξετάζοντας ἀπλῶς τήν ἔκφραση. Ἐπειδή ὅμως αὐτές οἱ συνθῆκες, δέν ἐπιδέχονται συστηματικοποίηση, ἡ θεωρία τῶν πράξεων τοῦ λόγου δέν μπορεῖ νά καθορίσει γιά αὐθαίρετα δοσμένες συνθῆκες, ποιές πράξεις τοῦ λόγου ἀναλογοῦν σέ μιά ἔκφραση πού παρουσιάζεται ἀκριβῶς κάτω ἀπ' τίς συνθῆκες αὐτές. Ἀκόμη κι αὐτό πού θά μπορούσε νά ὀνομαστεῖ ἄμεσος φορέας δράσης (15) δέν ἐπενεργεῖ ἔτσι πού ἕνας ἀντίστοιχος τύπος πρότασης νά σχηματίζει πάντα μιά πράξη ἀπ' αὐτές πού συνήθως συνδέονται μέ τό ρῆμα. Οἱ συνθῆκες κάτω ἀπ' τίς ὁποῖες μιά πράξη «ἀποτυγχάνει» ἀνήκουν κι αὐτές στήν κατάσταση. Κι ἔτσι θρискόμαστε πάλι μπροστά στό ἴδιο πρόβλημα: ὅταν λέω π.χ. «διά τῆς παρούσης ὑπόσχομαι νά σᾶς παντρευτῶ», μπορῶ ν' ἀρχίζω ἕνα ἀστεῖο, νά δίνω ἕνα παράδειγμα, νά μιλῶ στόν ἑαυτό μου, νά ἀποστηθίζω μιά αὐθαίρετα διαλεγμένη φράση, νά ἀποκαθιστῶ τήν τιμή μιᾶς γυναίκας κλπ. Αὐτό πού κάνω πάρα πάνω δίνοντας μιά ὑπόσχεση ἢ αὐτό πού κάνω στή θέση τῆς ὑπόσχεσης ἐξαρτᾶται ἀπό τούς παράγοντες τῶν συμφραζομένων, πού, ἡ θεωρία τῶν ἄμεσων φορέων δράσης τόσο λίγο συστηματοποιεῖ, ὅσο καί ἡ γενική θεωρία τῶν πράξεων τοῦ λόγου.

Ἐχει ἀποδειχτεῖ — μερικά λόγῳ τῆς κρυμμένης διπτῆς σημασίας — σάν πάρα πολύ δύσκολο νά κατασκευαστεῖ μιά θεωρία μέ βάση τήν ἔννοια τῆς χρήσης. Ὑπάρχει ἕνας τρόπος πού ἡ σημασία μιᾶς λέξης ἢ ἔκφρασης χωρίζεται πράγματι ἀπό τή χρήση της. Ἡ χρήση μιᾶς λέξης ἀπ' τούς ὁμιλητές, δηλαδή συνδυασμοί στούς ὁποίους ὑποβάλλεται ἡ λέξη στίς διάφορες προτάσεις καί οἱ καταστάσεις ὅπου ἐκφέρεται, δίνουν τά δεδομένα γιά κάθε θεωρία πού ἐλπίζει νά ἀπαντήσει σέ ἐρωτήματα γιά τό νόημα. Ἄν ὅμως θεωρηθεῖ αὐτό σάν ἐπιβεβαίωση τῆς συνηθισμένης χρηστικῆς θεωρίας τοῦ νοήματος, τότε πέφτει κανεῖς σέ μιά αὐταπάτη πού θέλουμε νά ὀνομάσουμε «χρηστικό σφᾶλμα στή χρήση».

Ἄφοῦ ἰσχύει πῶς τό νόημα ἐξαρτᾶται ἀπό τή χρήση, αὐτό σημαίνει

μόνο πώς ή σημασιολογική έρευνα υπόκειται σέ έμπειρικούς όρους πού δίνονται μέ τή μορφή στοιχείων τής γλωσσικῆς συμπεριφορᾶς. "Ότι όμως τά έρωτήματα για τό νόημα θά έπρεπε νά ἀ ν τ ι κ α τ α σ θ ο ὦ ν μέ αντίστοιχα για τή χρήση, δέν τό σκέφτηκε άναμφισβήτητα κανένας' γιατίέτσι, θά γινόταν σαφές πώς όποιος έπιμένει στή μελέτη τής χρήσης δέν φτάνει σέ μιá θεωρία τοῦ νοήματος, αλλά μόνο στό χαρακτηριστικό τῶν δεδομένων πού θά ήτανε χρήσιμα για μιá τέτοια θεωρία. 'Εφ' όσον διάγνωσε κανείς αυτό τό χρηστικό σφάλμα στή χρήση, άναγνωρίζει πώς δέν υπάρχει καμιá χρηστική θ ε ω ρ ί α τοῦ νοήματος. Στο φιλόσοφο τής κοινῆς γλώσσας, λείπει μιá θεωρία τοῦ νοήματος πού θά μπορούσε νά περιγράψει θεωρητικά τίς βασικές σημασιολογικές έννοιες και νά καταλήξει άν δύο χρήσεις μιᾶς έκφρασης είναι ταυτόσημες ή διαφορετικές, πού θά μπορούσε νά διαχωρίσει τίς έκτροπές από τίς κανονικότητες τής γλώσσας και νά παράσχει ένα κριτήριο πού μ' αυτό θά μπορούσαν νά αξιολογηθοῦν δυνατές λύσεις για τά φιλοσοφικά προβλήματα πάνω στήν εφαρμογή τής γλώσσας. Αυτό άναγκάζει τόν φιλόσοφο τής κοινῆς γλώσσας νά καταφύγει στίς γλωσσικές του διαισθήσεις. Καί θ' άπαιτήσει νά έχει όλες εκείνες τίς πληροφορίες στή διάθεσή του πού παίζουν κάποιο ρόλο για τή λύση τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων μιá και κατέχει άπταιστα τή γλώσσα πού έρευνᾶ (16). 'Ιδιαίτερα ό φιλόσοφος τής κοινῆς γλώσσας θά Ισχυριστεί πώς μπορεί νά άναγνωρίσει διαισθητικά γλωσσικά άνώμαλες περιπτώσεις και πώς ένα φιλοσοφικό πρόβλημα θά έχει άκριβῶς τότε λυθεί, όταν γνωρίζει κανείς τί είναι άνώματος τρόπος όμιλιας. 'Εννοεί λοιπόν πώς στή φιλοσοφική πράξη προέχει νά μήν χρησιμοποιηθοῦν λέξεις διαφορετικά άπ' ό,τι χρησιμοποιοῦνται συνήθως. 'Αλλά συνάμα πιστεύει πώς μπορούμε ν' άποφασίσουμε μέ τή βοήθεια τής γλωσσικῆς μας διαίσησης, πότε μιá λέξη χρησιμοποιείται πέρα από τή συνηθισμένη χρήση της. 'Αλλά κι άν άκόμη είναι διαισθητικά σαφές πώς μιá δοσμένη χρήση έκτρέπεται από τό συνηθισμένο, είναι έξίσου βέβαιο πώς για φιλοσοφικούς και γλωσσολογικούς σκοπούς δέν άρκεί νά γνωρίζει κανείς άπλῶς ότι ή χρήση αυτή είναι άνώμαλη. 'Ανώμαλη μπορεί νά είναι για πολλούς λόγους πού μερικοί άπ' αυτούς δέν είναι διόλου σαφεροί. Οι άκόλουθες έκφράσεις είναι για δι-

άφορους λόγους ανώμαλες: (1). Μόλις κατάπια τή μύτη μου. (2) Σέ μιά φούχτα σκόνη θά σοῦ δείξω τόν τρόμο. (3) Αυτό τό ώραῖο κόκκινο τριαντάφυλλο εἶναι ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο. (4) φυσικά αντικείμενα δέν ὑπάρχουν. (5) Μόλις ἀποκεφαλίστηκα. (6) Ὁ πόνος εἶναι τό ἐρέθισμα τῶν Ἰνῶν «C».

Οἱ ἐκφράσεις αὐτές δέν ἐξαντλοῦν φυσικά τά εἶδη τῶν γλωσσικῶν παραδόξων, ἀλλά ἤδη αὐτός ὁ σύντομος κατάλογος ἀποσαφηνίζει πώς ὅ,τι κάνει ἀνώμαλη μιά ἐκφραση δέν ἐπιδέχεται ὅπωςδήποτε μιά φιλοσοφική ἀντίρρηση. Ὅταν λοιπόν ἓνας φιλόσοφος δέν ἰσχυρίζεται τίποτα ἄλλο παρά πώς μιά ἐκφραση εἶναι ἀνώμαλη, δέν ἔχει στήν πραγματικότητα ἐπικρίνει ἓνα ἐπιχείρημα στό ὁποῖο ἡ ἐκφραση αὐτή παίζει ἓνα οὐσιαστικό ρόλο. Ὅταν ἓνας μεταφυσικός κατηγορεῖται πώς ἔχει χρησιμοποιήσει τή γλώσσα μέ ἀσυνήθιστο τρόπο καί ἀπαντᾷ: «Ἔ, καί λοιπόν;» ἔχει ἀπόλυτα δίκιο. Πρέπει λοιπόν νά ἔχουμε μιά θεωρία πού νά μᾶς λέει τί εἶναι ἀσυνήθιστο καί σέ ποιά ἀπό τά εἶδη του πρέπει νά προβληθοῦν φιλοσοφικές ἀντιρρήσεις καί γιατί. Μ' αὐτό δέν πρέπει ν' ἀπαιτοῦμε μιά θεωρία τοῦ νοήματος νά ἐπεξηγεῖ τό ἀσυνήθιστο ἔτσι πού κάθε ἐκφραση πού ἓνας θεωρητικά ἀπαίδευτος ὁμιλητής ὀνομάζει ἀνώμαλη, νά ἀξιολογεῖται τό ἴδιο καί ἀπό τή θεωρία.

Μποροῦμε πολύ περισσότερο νά περιμένουμε μιά θεωρία νά καθορίζει μόνο τέτοιες διαισθητικά ἀνώμαλες περιπτώσεις πού δημιουργοῦνται ὅταν παραβιάζονται σημασιολογικές κανονικότητες στή γλώσσα, π.χ. οἱ ἐκφράσεις (1) καί (3) δέν χαρακτηρίζονται σάν παραβάσεις τῶν σημασιολογικῶν κανονικοτήτων, γιατί θεωροῦνται σάν ἀνώμαλες γιά λόγους πού δέν ἔχουν καμιά σχέση μέ τή γλωσσική τους δομή.

Ἡ ἐκφραση (1) εἶναι παράδοξη γιατί σ' αὐτήν περιγράφεται ἓνα γεγονός πού εἶναι ἄκρως ἀπίθανο, ἢ (3) ὅμως προφανέστατα εἶναι ἀληθινή. Γι' αὐτό τέτοιες περιπτώσεις δέν μποροῦν νά προσβληθοῦν ἀπό φιλοσοφική πλευρά.

Ἐπάρχουν περιπτώσεις πού τό ἀσυνήθιστο μέ σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ-

ν ε ς έ κ φ ρ ά σ ε ι ς, αντίθετα μέ τόν αντίστοιχο τύπο έκφρασης, έξαρτάται από χαρακτηρισμούς τών συμφραζομένων. "Έτσι θά ήταν παράξενο νά έλεγε κανείς «εις τό έπανειδείν», μπαίνοντας σέ μιά συγκέντρωση ή γνωρίζοντας τό σημερινό επίπεδο τής τεχνικῆς νά ζητήσει δύο εισιτήρια γιά τόν "Αρν. Έξισου, μπορούν οί προτάσεις ενός γλωσσικού κειμένου νά παρουσιάσουν μιά κατά τά άλλα κανονική πρόταση σάν άσυνήθιστη. "Ας φανταστεί κανείς, πώς σ' ένα βιβλίο μαθηματικῶν στή μέση μιᾶς πραγματείας γιά τά ολοκληρώματα συμμετρων συναρτήσεων συναντᾶ τήν πρόταση «φέρτε μου ένα λουκάνικο μέ σαλάτα».

Τό πρόβλημα τής ταύτισης ψυχῆς — σώματος μπορεί νά μᾶς δείξει ένα διαδομένο γλωσσικό έπιχείρημα. "Ας πάρουμε τήν πρόταση: (1) ό πόνος ταυτίζεται μέ τό έρέθισμα τών Ινῶν C. Δέν υπάρχει καμιά άπόφανση, όπου θά μπορούσε νά χρησιμοποιηθεί ή πρόταση αὐτή σ' ένα κανονικό κείμενο. "Αν ένας φιλόσοφος θελήσει νά τήν υποστηρίξει πρέπει νά δώσει καινούργιο νόημα στίς λέξεις και πάντως δέν μπορεί μέ τίς λέξεις αὐτές νά διατυπώσει μιά ανακάλυψη. θά μπορούσε νά πεί κανείς λ.χ. «έχω έρεθισμένες Ινες C», αντί του «έχω πόνους». 'Αλλά έτσι θά έδινε μόνο στήν έκφραση (1) τό νόημα «έχω πόνους». 'Η πρόταση (1) είναι άκατάληπτη, όταν οί λέξεις διατηροῦν τό συνηθισμένο νόημά τους.

Κατα τή γνώμη μου ή πρόταση (1) άποτελεῖ μιά έκτροπή στή σύγχρονη άγγλική γλώσσα, δέ σημαίνει όμως αὐτό πώς κάτι τέτοιο πρέπει νά συμβαίνει πάντα κι αν άκόμη οί λέξεις δέν αλλάζουν τό τρέχον νόημά τους. Σημασία έχει μέ λίγα λόγια πώς ή έκτροπή έξαρτάται προπάντων από τά συμφραζόμενα, αν προστεθεί και τό επίπεδο τών γνώσεών μας. Μέ τήν εξέλιξη νέων επιστημονικῶν θεωριῶν χρησιμοποιοῦνται συνεχῶς προτάσεις, πού πρίν άποτελοῦσαν έκτροπές και «δέν είχαν χρησιμοποιηθεί» — και αὐτό όχι γιατί οί λέξεις αποκτοῦν νέα νοήματα, αλλά γιατί τά παλιά νοήματα μέσα σέ νέα συμφραζόμενα καθορίζουν νέες χρήσεις (17).

'Εδῶ βλέπει κανείς πώς μπορεί νά υπάρχει όμοφωνία γιά τό ά-

συνήθιστο καί παρολ' αὐτά δικογνωμία γιά τό νόημα τῆς ἐκτροπῆς. Ἡ διαφορά αὐτή πρέπει ὅμως νά ἐξαλειφθεῖ, ἂν θέλουμε νά χρησιμοποιηθεῖ σοβαρά στή φιλοσοφική διαμάχη ἡ ἔννοια τοῦ ἀσυνήθιστου.

Ἄλλά ὅσο βοηθᾷ τῆ φιλοσοφία τό ἀπλό γεγονός πώς μπορεί κανεῖς νά γνωρίσει διαισθητικά μιᾶ ἀνώμαλη ἔκφραση, ἄλλο τόσο εἶναι ἀκατάλληλο γιά τούς σκοπούς τῆς θεωρίας τῆς γλώσσας. Αὐτό προκύπτει ἄμεσα ἂν θεωρήσει κανεῖς σάν σκοπό της ὅτι πρέπει τουλάχιστο νά ἐξηγήσει τίς ἀρχές παραγωγῆς πού σύμφωνα μ' αὐτές δομοῦνται οἱ προτάσεις. Ἄλλά καί ἂν ἀκόμη δέ συμμερίζεται κανεῖς αὐτήν τήν ἀντίληψη, ἀντιμετωπίζει τή συνέπεια νά μή μπορεῖ νά καταλήξει σ' ὁποιαδήποτε ἀπόφαση σχετικά μέ τό ἀσυνήθιστο, ἀφοῦ στηρίζεται μόνο στή διαίσθηση, ὅποτε ὁ χειρισμός κάθε πρότασης γίνεται σά νά μήν εἶχε καμιά σχέση μέ τήν ὑπόλοιπη γλώσσα.

Ἔτσι ὅμως δέν ἔχουμε καμιά θεωρία, ἀλλά μιᾶ πολύ ταλαιπωρημένη διαίσθηση. Ἀκριβῶς ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν φιλόσοφων τῆς κοινῆς γλώσσας στίς γλωσσικές διαισθήσεις τούς ἐμπόδισε ν' ἀναπτύξουν μιᾶ χρήσιμη θεωρία. Ἡ βασική μας ἀντίρρηση σχετικά μέ τή φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας εἶναι συνεπῶς πώς εἶναι ἀπριοριστική. Ἐπειδή λείπει μιᾶ θεωρία πού νά ὀρίζει θεμελιώδεις ἔννοιες ὅπως χρήση, κατάχρηση, πράξη τοῦ λόγου καί γλωσσικός κανόνας, ἀναζητεῖ κανεῖς καταφύγιο στή διαίσθηση τοῦ ὁμιλητῆ (πού συνήθως εἶναι συνάμα καί ὁ θεωρητικός). Ἄλλά οἱ διαισθήσεις μας — ἀκόμη καί γιά τή δική μας γλώσσα — δέν εἶναι καθόλου ἀλάθευτες. Μπορεῖ κανεῖς νά σφάλλει γι' αὐτό πού «ἤθελε νά πεῖ». Οἱ ἐκφράσεις πού ἔχει χρησιμοποιήσει κανεῖς στή ζωή του πλάθουν ἓνα σύνολο πού καί τό ἴδιο χρειάζεται μιᾶ ἀνάλυση πού δέ διαφέρει σέ κανένα οὐσιαστικό σημεῖο ἀπό τήν ἀνάλυση ὁποιοῦδήποτε ἄλλου παραδειγματικοῦ σώματος τῆς γλώσσας. Ἀκριβῶς ὅπως προκύπτουν ἀπό τίς διαισθήσεις τῶν ὁμιλητῶν, συνθῆκες γιά τή θεωρία τῆς γλώσσας, ἔτσι μπορεί μιᾶ ἀναπτυγμένη θεωρία νά διορθώσει καί νά συμπληρώσει τίς διαισθήσεις τῶν ὁμιλητῶν. Ἄν ὅμως δέν ὑπάρχει καμιά θεωρία γιά νά

ἀξιολογεί τήν καταλληλότητα ειδικῶν ἀναλύσεων, τότε ἡ ἀναφορά σέ αὐτοὺς διαισθήσεις ἐμποδίζει νά ἀξιολογηθεῖ ἀντικειμενικά κατά πόσο ἡ ἀνάλυση συμφωνεῖ μέ τή γλωσσική συμπεριφορά.

Ἔτσι δέν προκαλεῖ ἐκπληξη πῶς οἱ συνηθισμένες μέθοδοι τῆς φιλοσοφίας τῆς κοινῆς γλώσσας ὁδηγοῦν σέ λύσεις γιά φιλοσοφικά προβλήματα πού εἶναι τόσο ἀμφισβητήσιμες, ὅσο καί οἱ κλασικές λύσεις. Ἄναμφισβήτητες λύσεις γεννιῶνται μόνο ὅταν μπορεῖ κανεὶς νά ἀποδόσει ἐπεξηγηματικά τά ἐμπειρικά καί θεωρητικά αἰτήματα πού μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει μιά δυνατή ἀνάλυση ἀποσαφηνίζοντας τή γλωσσική συμπεριφορά τῶν ὁμιλητῶν. Μιά καί δέν ἔχει ἀποφασιστεῖ ποιά κριτήρια πρέπει νά ἔχει μιά ἀνάλυση, ἡ ἀνικανότητά μας νά ἀποφασίσουμε ἀνάμεσα σέ ἀνταγωνιζόμενες λύσεις πάνω σέ φιλοσοφικά προβλήματα ἀντικατοπτρίζει μόνο τήν ἀνικανότητά μας νά ἐκλέγουμε ἀνάμεσα σέ ἀνταγωνιζόμενες γλωσσικές ἀναλύσεις.

Ἡ θεωρία τῆς γλώσσας πού ἀποκρυσταλλώνεται σέ νεώτερες γλωσσολογικές ἐργασίες ἀσχολεῖται μέ προβλήματα τῆς παραδοσιακῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσας. Δέν εἶναι ὅμως θῦμα οὔτε τῶν θετικιστικῶν προκαταλήψεων γιά τή δομή τῆς γλώσσας καί τῆς ἔλλειψης ἐμπειρικοῦ ἔλεγχου, οὔτε τῆς ἀνεπίτρεπτης ἀναφορᾶς σέ διαισθητικές κρίσεις σάν αὐτές πού προτείνει ἡ φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας. Ἔτσι προσφέρει μιά γνήσια ἐπιλογή ἀπ' τίς δύο αὐτές θεωρίες, μολονότι συμμερίζεται μέ τό θετικισμό τήν κατανόηση γιά τήν ἀναγκαία τυποποίηση καί μέ τή φιλοσοφία τῆς κοινῆς γλώσσας τήν ἰδιαίτερη προσοχή στίς λεπτομέρειες τῆς γλωσσικῆς χρήσης.